

Asia: VN/4063/2021

Arviomuistio avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Arviomuistio avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta

Johdanto

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (jatkossa THL) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto arviomuistiosta avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta. Arviomuistio esittää rangaistussääntelyn osalta neljä vaihtoehtoa, joista THL pitää ensisijaisena ja perustelluimpana erillisen rangaistussäännöksen säätämistä avioliittoon pakottamisesta (vaihtoehto 4). Toissijaisena, mutta selvästi huonompana vaihtoehtona THL pitää oikeustilan selkiyttämiseksi rikoslain ihmiskauppaa koskevien säännösten täsmentämistä lisäämällä lakiin erillinen maininta pakkoavioliitosta (vaihtoehto 2).

Avioliittoon pakottaminen Istanbulin sopimuksessa

Euroopan neuvoston naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskevan yleissopimuksen (ns. Istanbulin sopimus, SopS 53/2015) artikla 37 velvoittaa säätämään rangaistavaksi tahallisen pakottamisen avioliittoon sekä henkilön houkuttelun ulkomaille avioliittoon pakottamistarkoituksessa. Sopimuksen artikla 41 edellyttää myös avioliittoon pakottamisen yrityksen sekä avunannon säätämistä rangaistavaksi. THL huomauttaa, että yrityksen rangaistavuutta artiklan 41 mukaisesti ei ole arviomuistiossa (s. 59) lainkaan huomioitu, vaikka näin on toimittu useissa muissa Suomea oikeuskulttuuriltaan lähellä olevissa maissa (esim. Ruotsi, Norja, Tanska ja Saksa).

Suomessa on Istanbulin sopimusta ratifioitaessa lähdetty siitä, että avioliittoon pakottaminen on rangaistavaa joko rikoslain ihmiskauppaa, törkeää ihmiskauppaa tai pakottamista koskevien säännösten mukaisesti. Tämä on kuitenkin osoittautunut oikeustilan selkeyden kannalta epätarkoituksenmukaiseksi ja puutteelliseksi ratkaisuksi, kuten arviomuistiossa (s. 62) kuvataan. Lisäksi Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa valvova asiantuntijaelin GREVIO on Suomea koskevassa maaraportissaan vuonna 2019 todennut, että ihmiskauppa ei rikosnimikkeenä kata kaikkia pakkoavioliiton muotoja ja kehottanut voimakkaasti (strongly encourages) Suomea säätämään pakkoavioliittojen kriminalisoinnista erillissäännöksellä (maaraportin kohta 175).

Istanbulin sopimuksen tarkoituksena on GREVION mukaan luoda vankka rikosoikeudellisen puuttumisen ja syyttämisen mahdollistava rakenne (kohta 171). Nykysääntelyn puutteista viestii niin ikään se, ettei oikeuskäytäntöä ihmiskauppaa koskevilla säännöksillä ole pakkoavioliitoista juuri syntynyt. Ottaen huomioon, miten yleisesti tapauksia kuitenkin on tullut esimerkiksi kansalaisjärjestöjen ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän piiriin, voidaan rikosvastuun toteutumista pitää nykysäännöksillä puutteellisena.

Muut ihmisoikeussopimusvelvoitteet

Myös YK:n ihmisoikeuskomitea on hiljattain kiinnittänyt huomiota avioliittoon pakottamisen kriminalisointiin Suomessa. Se antoi 1.4.2021 Suomelle suosituksensa koskien Suomen seitsemättä määräaikaisraporttia kansainvälisiä ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 8/1976) toimeenpanosta. Komitea totesi raportissaan, että Suomen tulisi osana naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisia toimia nimenomaisesti kriminalisoida pakkoavioliitto. Myös lapsiavioliittojen on todettu olevan lapsen oikeuksien ja edun vastaisia.

Suomi on ollut perinteisesti hyvin varovainen toimeenpannessaan naisiin kohdistuvan väkivallan torjunnan velvoitteitaan ja on tyypillisesti päätenyt katsomaan useiden erityisilmiöiden sisältyvän jo johonkin yleisempään rikoslain säännökseen. Samalla kuitenkin eräiden muiden kansainvälisesti tunnustettujen ja säänneltyjen ilmiöiden kriminalisointi on ollut mahdollista toteuttaa erillisin säännöksin. Esimerkiksi terrorismiin liittyvistä teoista on rikoslakiin säädetty useita erilliskriminalisointeja, jotta kansainväliset velvoitteemme on voitu täysimääräisesti täyttää ja harvinaiset mutta haitalliset ilmiöt täsmällisesti määritellä. THL katsoo, että samoin perustein tulisi myös säätää kansainvälisesti tunnustetuista naisiin kohdistuvan väkivallan ilmiöistä, näin ollen myös avioliittoon pakottamisesta, riittävän täsmälliset erityissäännökset, jotta tähän haitalliseen ja yhteiskunnallista eriarvoisuutta lisäävään rikosilmiöön päästäisiin puuttumaan tehokkaammin.

Avioliittoon pakottamista koskeva erillissäännös

THL kannattaa arviomuistiossa esitetyistä sääntelyvaihtoehdoista neljättä, eli avioliittoon pakottamista koskevan erillissäännöksen laatimista. Erilliskriminalisointi mahdollistaisi avioliittoon

pakottamiseen liittyvien erityiskysymysten täsmällisemmän huomioinnin teonkuvauksessa ja sen perusteluissa.

Avioliittoon pakottaminen on tyypillisesti yhteisöllistä, kunniaan liittyvää väkivaltaa, ja siihen liittyvä uhrin painostaminen ei välttämättä edellytä fyysistä pakottamista. Tunnuksmerkistöä laadittaessa tulisikin huomioda myös uhrin mahdollinen haavoittuva tai riippuvainen asema ja sen vaikutus rikoksen toteuttamiseen. Tähän ratkaisuun on päädytty myös useissa Suomea oikeuskulttuuriltaan lähellä olevissa maissa, kuten Ruotsissa ja Norjassa. Nykyisen ihmiskauppaan tarkoitetun säännöksen soveltamisessa pakkoavioliittotilanteisiin on myös havaittu olevan useita käytännön tulkintaongelmia, mikä niin ikään puoltaisi erillissäännöksen tarvetta.

Toissijainen sääntelyvaihtoehto

Jos THL:n näkemyksen mukaan ensisijainen vaihtoehto, eli erillissäännös, ei lainvalmistelutyön edetessä tulisikaan kyseeseen ja avioliittoon pakottamista päädytään jatkossakin arvioimaan ensisijaisesti ihmiskauppana, tulisi ihmiskauppateon kuvaukseen lisätä henkilön saattaminen pakko- tai lapsiavioliiton kohteeksi. THL pitää avioliittoon pakottamisen täsmentämistä ihmiskaupparikoksena vasta toissijaisena vaihtoehtona, sillä nykyisäntelyn edellyttämä ihmisarvo loukkaaviin olosuhteisiin saattamisedellytyksen toteen näyttämisen on osoittautunut käytännössä haastavaksi sekä tulkinnan että näytön kannalta. Siten saman lainsäädäntöprosessin yhteydessä tulisi huolellisesti arvioida myös sitä, kattavatko ihmiskauppasäännöksessä mainitut tekemuodot riittävässä määrin kaikki avioliittoon pakottamiselle tyypilliset tekotavat.

Syyteoikeus

Nykytilassa rikoslain pakottamista koskevan yleisen rangaistussäännöksen yhtenä ongelmana on avioliittoon pakottamisen osalta pidetty sitä, että pakottaminen on asianomistajarikos. Kaikki pakkoavioliiton uhrit eivät halua rikosoikeudellisia seuraamuksia perheenjäsenilleen, vaikka nämä olisivat osallistuneet avioliittoon pakottamiseen. Avioliittoon pakottamisessa on kyse lähisuheväkivallasta, mihin asianomistajarikosstatus ylipäänsä soveltuu huonosti. Tästä syystä vuonna 2011 Suomessa säädettiin lähisuhteessa tapahtuvat lievätkin pahoinpitelyt virallisen syytteen alaisiksi, jotta uhri ei joutuisi aktiivisesti edistämään syytettä läheistään vastaan, vaan virallinen syyteoikeus ilmentäisi rikosten yhteiskunnallista moitittavuutta ilman, että järjestelmä altistaisi uhrin vastaajan painostukselle. Samaa logiikkaa tulisi noudattaa myös lievää pahoinpitelyä paljon vakavammassa teossa, kuten avioliittoon pakottamisessa.

Lisäksi THL katsoo, että syyteoikeuden vanhenemisajan tulisi olla riittävän pitkä. Pakkoavioliittoja esiintyy erityisesti yhteisöllisissä kulttuureissa, joissa nuorten itsenäistyminen tapahtuu yleensä suhteellisen myöhään ja aikuisiälläkin vanhempien vaikutusvalta lapsiinsa on usein voimakasta. Täysi-ikäisyys ei useinkaan tarkoita itsenäistä päätösvaltaa perheen sisällä ja voimakas vanhempien

kunnioitus voi estää tai viivyttää avun hakemista ja rikosprosessin alulle saattamista. Pakkoavioliitto on itsessään tyyppillistä kunniaan liittyvää väkivaltaa.

Muut kysymykset

Viimeaikaiset lainvalvontaviranomaisten ratkaisut ovat lisänneet jo aiemmin esiin nousutta huolta poliisin osaamisesta ja kyvystä tunnistaa ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön erityispiirteitä. Jos ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöön vielä lisättäisiin pakkoavioliitto ikään kuin säädöstekstissä vahvistettuna ihmiskaupan ”muotona”, nostaisi tämä esiin uusia, vakavia kysymyksiä naisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteiden tunnistamisesta ja uhrien oikeusturvan toteutumisesta. Tästä syystä THL ei voi yhtyä muistiossa esitettyyn kantaan siitä, että ihmiskauppaa koskevat rikoslain säännökset edes täsmennettynä avioliittoon pakottamisella olisivat uhrien oikeusturvan toteutumisen kannalta riittävän kattavat.

Samalla on selvää, että avioliittoon pakottamisen kriminalisointi ilmiön vastustamiseksi ei yksin riitä, vaan tarvitaan myös palveluja ja tukea uhrille pakottavista olosuhteista irtaantumiselle. Viime vuosina asia on ollut aiempaa enemmän esillä ja yhä useammat ammattilaiset ovat tulleet asiasta tietoisiksi muun muassa koulutuksen kautta. THL:n näkemyksen mukaan pakkoavioliiton riittävän täsmällinen kriminalisointi selkiyttää ilmiön tuomittavuutta yhteiskunnassa ja täydentää sen ennaltaehkäisyä muiden viimeaikaisten toimien ohella. Uhrin oikeutta sosiaali- ja terveyspalveluihin ei kuitenkaan tule sitoa ihmiskaupan tai muunkaan rikoksen tunnusmerkistön täyttymiseen. Ihmisen, eli tässä tapauksessa pakkoavioliiton uhrin, tulee saada palveluja yksilölliseen tarpeeseensa perustuen.

Pakkoavioliittojen ennaltaehkäisemiseksi tarvitaan laajaa yhteistyötä sekä eri viranomaistahojen kesken että kansalaisjärjestöjen kanssa. Lisäksi saatavilla on oltava riittävästi matalan kynnyksen palveluja uhrien auttamiseksi. Käytännön ammattilaisilla niin sosiaali- ja terveydenhuollon kentällä, oikeusviranomaisissa, varhaiskasvatuksessa, opetuksessa, koulutuksessa kuin maahanmuuttopalveluissakin tulee lähivuosina olemaan aiempaa suurempi tarve mahdollisimman selkeälle lainsäädännölle, jotta ilmiöön voidaan tehokkaasti puuttua. Vaikka tietoisuus ilmiöstä on lisääntynyt, tulee ammattilaisten koulutukseen edelleen panostaa, jotta riittävä osaaminen ilmiöön puuttumiseksi voidaan varmistaa.

Pääjohtaja Markku Tervahauta

Johtaja Anneli Pouta

October Martta
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos THL